

**ПРИЈАВА
ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

1. **Име (име родитеља) и презиме:** Срђан (Вукоман) Ђуровић
2. **Студијски програм**____Докторске студије политикологије
3. **Школска година уписа на студијски програм**____2022/23
4. **Број индекса**_____42/2022_____
5. **Претходно образовање кандидата (основне и мастер студије):**
Факултет политичких наука, смер Међународни односи 2005
Факултет политичких наука, Мастер студије, 2008
6. **Радни наслов теме докторске дисертације** Теоријско наслеђе
филозофије праксе: мишљење револуције Гаје Петровића
7. **Научне области које обухвата тема докторске дисертације**_
Политичка теорија_____
8. **Контакти (телефон, мобилни телефон, e-mail):**____060 553 2190
srdjan.djurovic @gmail.com

Прилози:

- Образложење теме (научна област из које је тема, предмет научног истраживања, основне хипотезе, циљ истраживања и очекиване резултате, методе истраживања и списак стручне литературе која ће се користити)
- Биографија кандидата
- Библиографија кандидата
- Изјава да предложеној тему кандидат није пријављивао на другој високошколској установи у земљи или иностранству
- Мишљење одговарајућих етичких комитета о етичким аспектима истраживања, уколико је предвиђено посебним прописима.

Подносилац пријаве

Теоријско наслеђе филозофије праксе: мишљење револуције Гаје Петровића

Образложење теме, предмет истраживања и истраживачки проблем

Предмет овог истраживања обухвата Праксис филозофију у ширем смислу, схваћену као специфичан теоријски правац југословенског хуманистичког марксизма, који се развијао кроз часопис Праксис и Корчуланску летњу школу у периоду од 1964-1974 године. У ужем смислу, предмет истраживања је концепција „мишљења револуције“ Гаје Петровића (Петровић, 1961, 1965, 1969, 1973, 1978, 1986а, 1986б). Ова системско-проблемска концепција заузима важно место унутар саме традиције филозофије праксе, не само зато што је Петровић био једна од њених централних фигура и снажно утицао на друге припаднике групе, већ и зато што је као један од најпознатијих југословенских филозофа остварио запажен међународни утицај и углед. Његово интелектуално деловање обухватало је дијалог са различитим филозофским струјама (марксизмом, егзистенцијализмом и аналитичком филозофијом), као и са неким од најзначајнијих мислилаца XX века, укључујући Јиргена Хабермаса, Ернста Блоха, Мартина Хеидеггера, Роберта Коена и Ђерђа Лукача, са којима је неретко одржавао и личне пријатељске односе. Упркос таквом статусу и значају, Петровићева концепција „мишљења револуције“ остала је до данас недовољно систематски истражена и теоријски валоризована, што представља главни мотив и полазиште овог истраживања.

На тој основи, научни проблем овог истраживања лежи у недостатку проблемски вођених и теоријски фокусираних анализа које би Петровићево „мишљење револуције“ сагледале као озбиљан теоријско-филозофски ресурс, а не само као епизоду у историји интелектуалних идеја на Балкану. Док је значајан део литературе остао на нивоу филозофско-историјских приказа или полемичких осврта на појединачне аспекте или аргументе праксиса, недостаје систематска евалуација која би то наслеђе ставила у дијалог са савременим расправама у политичкој теорији и друштвеној филозофији и проверила његову актуелност у савременом контексту. Управо из тог разлога ово истраживање полази од претпоставке да је потребно извршити нову теоријско-проблемску евалуацију Петровићеве концепције, како би се изашло из оквира фрагментарних и идеолошки обојених интерпретација и испитало да ли и на који начин „мишљење револуције“ може бити релевантно за савремене расправе у политичкој теорији.

Циљ истраживања и глвно истраживачко питање

Полазећи од идентификованог недостатка теоријских и проблемски усмерених анализа, главно истраживачко питање којим се ово истраживање води је:

Да ли Петровићева концепција „мишљења револуције“ може да понуди релевантне теоријско-политичке ресурсе за савремене расправе у пољу политичке теорије и друштвене филозофије у условима савремених вишеструких криза – кризе демократије, антропоцену и дигиталној револуцији?

Приступ и методологија

Теоријско - методолошку окосницу истраживања чини методологија историје истраживачких програма“ Имреа Лакатоша. Лакатошева методологија полази од питања „како можемо рационално процењивати да ли је разумно пратити одређене парадигме?“ (Lakatos 1978). Ова концепција је развијена као теоријски покушај да се превазиђу ограничења позитивизма с једне и Кухновог релативизма с друге стране те превазилажења проблема несамерљивости између различитих научних парадигм (Feyerabend and Wartofsky, 1976; Musgrave, 1976; Lakatos, 1980, 1985; Lavar, 1998). У том смислу, његова методологија нуди један инструментаријум за разликовање прогресивних од дегенеративних истраживачких програма и то на основу компарације њихове хеуристичке плодности у датом историјском контексту.

Предност примене Лакатошевог методолошког оквира у контексту овог истраживања огледа се и у томе што он омогућава теоријски утемељенију процену актуелности Праксис филозофије од оне коју нуде искључиво филозофско аналитички и историјски приступи. Ако се Лакатошева методологија истраживачких програма примени на поље политичке теорије, онда се традиције мишљења – попут либерализма, марксизма или делиберативне демократије – могу посматрати не као скуп одвојених теорија, већ као истраживачки програми са сопственим чврстим језгром и заштитним појасем. Чврсто језгро чини скуп фундаменталних нормативних или онтолошких претпоставки које програм не напушта, док заштитни појас обухвата прилагодљиве аргументе, стратегије и интерпретације – позитивну и негативну хеуристику. Евалуација се тада не своди на разматрање тачности појединачних тврдњи одређених програма односно парадигми, већ на процену динамичке плодности програма као целине: да ли модификације унутар заштитног појаса производе нова објашњења или разумевања друштвених процеса, нуде иновативне нормативне хоризонте и отварају могућност предвиђања или критичке анализе политичких трансформација. Програм се показује као прогресиван када такве иновације воде ка новим увидима и емпиријски или историјски релевантним интерпретацијама, док је дегенеративан када се ослања на ад хоц прилагођавања ради очувања ауторитета, без стварне хеуристичке снаге. На тај начин, Лакатошев критеријум омогућава да се политичке традиције вреднују не по томе да ли су коначно „истините“, већ по томе колико су способне да отварају нове хоризонте мишљења и делања. Посматрати „мишљење револуције“ као чврсто језгро истраживачког програма значи отворити простор за његову компаративну теоријску анализу у

јукстапозицији са данас доминантним парадигмама политичке теорије и друштвене филозофије – попут либералне теорије правде, делиберативне демократије, постмарксизма или критичког реализма. На тај начин могуће је не само историјски реконструисати Прахис, већ и тестирати његову хеуристичку снагу у односу на савремене проблеме и расправе у пољу, при чему критеријум евалуације постаје способност програма не само да разрешава затечене теоријске проблеме у пољу већ и да генерише нове, прогресивне истраживачке хоризонте.

Међутим, Лакатошева методологија је настала првенствено за процењивање програма унутар природних наука. Стога, поред Лакатошевог оквира истраживачких програма, који омогућава да се „мишљење револуције“ сагледа као теоријско језгро једног напушеног и запушеног програма, неопходно је методологију надопунити приступима који филозофију праксе и мишљење револуције, као и појмове који они развијају и користе третирају као историјски феномен, односно у одређеном друштвеном и историјском контексту. Сама методологија истраживачких програма првобитно је развијена за емпиријске науке, док је у случају филозофских и метафилозофских програма – какав је Прахис – потребно обезбедити додатне аналитичке инструменте. У том смислу, истраживање уводи и елементе лингвистичког контекстуализма (Skinner) и социјалне историје појмова (Kosseleck, 2002). Скинеров контекстуализам омогућава да се идеје Петровића читају у односу на специфичне интелектуалне и политичке полемике које су артикулисале њихове интервенције, наглашавајући како значење произлази и из употребе у одређеном дискурзивном и практичном контексту. Козелеков концептуални приступ, с друге стране, омогућава праћење трансформација кључних појмова, попут праксе, револуције, слободе или хуманизма и стога њиховог историјског слојевитог значења.

Комбиновањем ова два приступа са Лакатошевим поставкама, добија се методолошки оквир који праксис филозофију сагледава истовремено и као теоријски истраживачки програм и као историјски укоренењен феномен, чиме се отвара простор за нијансираније разумевање и евалуацију његове актуелности.

Главне хипотезе

Полазећи од формулисаног истраживачког проблема и питања, те у складу са одабраним приступом, дисертација се заснива на међусобно повезане три главне хипотезе, уз низ помоћних хипотеза које их даље конкретизују:

X1: Хипотеза о истраживачком програму

Петровићева концепција „мишљења револуције“ може се доследно реконструисати као чврсто језгро једног истраживачког програма (филозофије праксе).

X1a: мишљење револуције Гаје Петровића је покушај елаборације једног дистинктивног новог научно-теоријског истраживачког приступа или оквирне теорије (фрамеворк) који се развијао унутар поља “марксизма” средином XX века и имао уграђену еманципаторну оријентацију.

X1b: мишљење револуције се, супротно доминантним интерпретацијама може означити и као “пост-марксистички” и као “пост-метафизички” теоријски пројекат.

X2: Хипотеза о метаполитичком статусу “мишљења револуције”

„Мишљење револуције“ као матафилософски или “чак трансфилософски” (Петровић) појам поседује карактер једне метаполитичке теорије, која не нуди политичку теорију у ужем смислу, али префигурира политичке теорије, односно поставља услове, хоризонте и критеријуме политичког “мишљења”.

Х2а Мишљење револуције у теоријском смислу има функцију “метаполитичке теорије” (фон Бејме), “метаполитике” (Бадију) или “приступа” (Сен) којим се префигурира теоријски простор одређеног парадигмалног хоризонтал, односно оно артикулише основне онтолошке и епистемолошке поставке једне парадигме, као и саморазумевање приступа у смислу основних задатака научно-теоријског истраживања.

Х3: Хипотеза о хеуристичкој релевантности

Хеуристичка снага „мишљења револуције“ потврђује се у савременим расправама о правди, демократији и револуцији јер ова концепција може бити продуктивно примењена на теоризацију савремене вишеструке кризе – климатске, демократске и технолошке.

Х3а: Реконструисано мишљење револуције Петровића као приступ отвара нове перспективе у данашњим расправама о пост-демократији и ограничењима различитих модела демократије: репрезентативног, делиберативног и агонистичког, тако што нуди специфичну разумевање демократске легитимационе схеме.

Х3б: Реконструисано мишљење револуције Петровића као приступ може отворити нове перспективе у теоријама о правди и расправама о праведним институцијама, основама редистрибуције и борби за признање, као једна специфична верзија приступа заснованог на способностима.

Х3ц: Реконструисано мишљење револуције Петровића може отворити нове перспективе у пољу теорија револуције и револуционарног субјективитета и легитимитета, тако што репроблематизује појам политичког субјективитета.

Структура дисертације по поглављима

Дисертација се састоји од Увода, пет поглавља и закључна разматрања, односно укупно 8 поглавља.

У уводу се даје преглед постојеће литературе о Петровићу и Прахис филозофији, са нагласком на кључне токове рецепције и расправа које су обликовале интерпретативне хоризонте од шездесетих година до данас. Посебна пажња посвећује се идентификацији главних слепих тачака у досадашњим истраживањима. У том контексту, увод прецизира истраживачки проблем: недовољну систематску евалуацију Петровићеве концепције „мишљења револуције“ као теоријског језгра филозофије праксе и њеног потенцијала у савременом теоријском пољу. На крају се јасно дефинишу циљеви истраживања, међу којима су: теоријско-проблемска реконструкција

Друго поглавље обухвата образложење одабраног приступа и његову ближу операционализацију, при чему се проверава утемељеност прве истраживачке хипотезе путем историјске реконструкције филозофије праксе као истраживачког

програма у интелектуалном пољу средином XX века. У овом поглављу се идентификује и разлаже теоријска проблематика којом су се Петровић и праксисовци бавили, као и њихово место и односи према конкурентским теоријским правцима тог времена како унутар марксистичког поља, тако и изван њега. Посебна пажња посвећује се начину на који се филозофија праксе профилисала као алтернативни истраживачки програм, са сопственим појмовима, методолошким претпоставкама и хеуристикама.

Треће поглавље представља критичко-теоријску реконструкцију Петровићевог „мишљења револуције“ као једног мета-филозофског приступа. У њему се даје преглед кључних филозофских извора Петровићеве позиције, почев од Марксовог појма праксе и његовог хуманистичког читања раних списа, преко утицаја егзистенцијализма Хајдегера и егзистенцијалистичке проблематике аутентичности и слободе, све до ангажмана са аналитичком филозофијом и филозофијом науке, нарочито у погледу питања истине, значења и рационалности. Посебна пажња посвећује се начину на који Петровић спаја ове хетерогене изворе у оригиналну метафилозофску конструкцију. Поглавље стога нуди детаљну реконструкцију филозофског хоризонта у којем Петровић развија своју концепцију и показује како се она уписује у шире токове интелектуалне историје друге половине двадесетог века.

Четврто поглавље разматра Петровићево „мишљење револуције“ у контексту три мета-теоријска правца које Клаус вон Бејме идентификовао средином седамдесетих година: онтолошко-нормативног, емпиријско-аналитичког и критичко-дијалектичког (Klaus von Beyme, 1974). Свака од ових концепција, по Бејмеу има специфично разумевање политике, посебне централне појмове стабилности и конфликта, као и доминантне методске приступе. Посебна пажња посвећена је представницима Петровићеве генерације који су ушли у канон политичке теорије као носиоци великих промена парадигме: Џон Ролс у оквиру онтолошко-нормативног приступа, Амартуа Сен у оквиру емпиријско-аналитичког, и Јиргенн Хабермас у оквиру критичко-дијалектичког. Анализа је усмерена да покаже да Петровић развија другачији метаполитички оквир, који уместо да остане унутар једне од ових парадигми настоји да их повеже и превазиђе. На тај начин, „мишљење револуције“ се испитује као алтернативна и оригинална теоријска позиција у односу на своје утицајне савременике и повезује са централним затеченим проблемима у пољу који су ове теоријске иновације имале за циљ да превазиђу. Одабрани стожерни аутори, припадају истој генерацији као и Петровић, односно рођени су у периоду између двадесетих и тридесетих година двадесетог века.

Поглавља 5–7 представљају теоријско-проблемску проверу претходно реконструисаног „мишљења револуције“ кроз уписивање у кључне расправе савремене политичке теорије. У њима се испитује хеуристичка вредност

Петровићевог приступа у односу на три централна тематска поља – демократију, правду и револуцију – која структурирају теоријско поље и отварају питања нормативности, институционалног уређења и политичке трансформације. На тај начин ова поглавља функционишу као тест треће хипотезе (ХЗ), проверавајући да ли „мишљење револуције“ може да понуди релевантне ресурсе за разумевање и продубљивање савремених теоријских расправа. Она уједно чине срце дисертације, јер кроз њих долази до конкретне евалуације и вредновања теоријског потенцијала Петровићеве концепције у дијалогу са доминантним парадигмама данашњице и на проблематици

Пето поглавље фокусира се на теорије револуције и ставља Петровића у дијалог са централним расправама у литературе која се најчешће означава као постмарксизам. Кључно питање односи се на могућност радикалне политичке трансформације и са њом повезане проблематике политичког субјективитета. „Мишљење револуције“ се у овом контексту испитује кроз критички дијалог између Алана Бадијуа и његове теорије политичког субјекта, Антонија Негрија и његове концепције „мноштва“, те Ернеста Лацлауа и његове теорије „популистичког ума и дискурзивног субјективитета. Поглавље разматра у којој мери Петровић нуди алтернативну перспективу на однос револуције и субјективитета, те да ли његова концепција може допринети развоју савремених теорија политичке трансформације које се суочавају са парадоксима колективног делања у условима глобалног капитализма и вишеструких криза. На тај начин Петровићево „мишљење револуције“ позиционира се у оквир расправа и истражује могућност његовог продуктивног доприноса постмарксистичком теоријском пољу.

Шесто поглавље посвећено је испитивању теоријских учинака реконструисаног „мишљења револуције“ у расправама о друштвеној правди. У том контексту тематизују се три кључне оријентације: трансцендентално-институционалистички приступ Джона Ролса (Јохна Ролс), приступ заснован на могућностима Амартје Сена (Амартуа Сен) и савремене дебате између редистрибутивне парадигме и теорија признања (Нанцу Фрасер, Ахел Хоннетх). Поглавље разматра како Петровићева концепција „мишљења револуције“ може да преиспита основне претпоставке ових приступа, нарочито у погледу односа између нормативног оквира и друштвене праксе, као и у погледу повезивања питања једнакости, слободе и признања.

Седмо поглавље посвећено је расправама о три доминантне парадигме у пољу теорија демократије: либерално-демократској, делиберативној и агонистичкој. Поглавље даје преглед кључних поставки сваке од ових парадигма, њихових претпоставки и главних теоријских доприноса. Либерално-демократска парадигма разматра се кроз фокус на институције, права и процедуру као основу политичке легитимности; делиберативна кроз нагласак на аргументацији,

комуникативном разуму и консензусу; а агонистичка кроз инсистирање на неизбежности конфликта и продуктивном значењу неслагања у политици. Петровићево „мишљење револуције“ поставља се у критички однос према свакој од ових парадигма, са циљем да се покаже да његово метаполитичко утемељење може да понуди другачију визију демократије која не своди политику ни на институционални оквир, ни на рационални консензус, нити на перманентни антагонизам, већ је види кроз јединство критике, визије и праксе трансформације.

Коначно, закључна разматрања објединиће главне налазе дисертације и сагледати до које мере је Петровићево „мишљење револуције“ могуће реконструисати као теоријско језгро филозофије праксе и као продуктиван оквир за савремене расправе у политичкој теорији. Биће наглашено да је, упркос спорном и фрагментарном наслеђу, ова концепција релевантна за разумевање и артикулисање проблема демократије, правде и револуције у условима савремених вишеструких криза. Истовремено, закључна разматрања указују и на ограничења спроведене анализе, али и на потенцијалне правце даљих истраживања, посебно у правцу испитивања како се „мишљење револуције“ може развијати и тестирати у контексту климатских промена, друштвених неједнакости и трансформација које доносе нове технологије. На тај начин закључна разматрања не представљају само сумирање налаза, већ и отварају простор за будућу теоријску и критичку употребу Петровићеве концепције.

Очекивани резултати и допринос литератури

Ово докторско истраживање у суштини полази од питања чему и како Прахис данас? и тиме отвара простор да се наслеђе праксис филозофије, а нарочито Петровићева концепција „мишљења револуције“, сагледа не само као историјски феномен већ и као теоријско-филозофски ресурс за савремене расправе и проблеме у пољу политичке теорије. Теоријско наслеђе Петровића и филозофије праксе остаје спорно и у историјском и у теоријском смислу – од питања да ли је реч о школи, покрету, часопису или групи, до тога каква је њихова филозофска и теоријска вредност и значај. Праксис филозофија данас нема активних следбеника, а досадашња литература о Праксису показује низ ограничења у том смислу. Велики део литературе о праксису је у суштини критика са других позиција (Сесардић, 1987; Куко, 1992; Ђинђић, 2011; Микулић анд Житко, 2015) или само-критика и само тумачење и претумачење (Загорка Голубовић, 1988; Кангрга, 2002; Попов, 2003; Вељак, 2008б; Јакшић, 2012) док су опсежније, свеобухватније и синтетски оријентисане монографије, данас већ помало и саме депласиране (Sher, 1977; Голубовић, 1985). Новији покушаји читања и валоризације, без обзира на критичку или афирмативни став су често изузетно интерпретативно дивергентне и фрагментарне (Вељак, 2008б, 2008а; Даковић, 2011; Микулић, 2015; Јанковић, 2021; Валиавицхарска, 2021; Благојевић, 2023; Чакардић, 2023). Иако за себе аналитички вредне, оне не даје много одговора да ли и на који начин ово наслеђе може бити актуелно у садашњем контексту мултикризне епохе – обележене климатском кризом, кризом демократије и АИ. Ова мултипле кризе подразумева и кризу теорије и то на глобалном плану. Почевши од економске кризе 2008. године видљив је пораст интересовања како за самог Маркса, тако и теоријакоје су настајале у марксистичком пољу. Многе данашње расправе се окрећу заборављеним парадигмама у осмишљавању теоријских одговора данас, а многе парадигме и програми доживљавају одређено освежење. Тако се на пример пост-Хабермасовска критичка теорија враћа реартикулацији или освежавању неких од традиционалних појмова филозофије

праксе и Гаје Петровића, попут социјализма (Honneth, 2019), отуђења (Jaegi, 2014), па чак и револуције (Brunkhorst, 2014). Међутим, сличних напора у смислу реартикулације наслеђа праксиса нема. У том смислу, упадљив је и изостанак Прахис филозофије у данашњим утицајним историјским прегледима историје критичких политичких идеја и теорија (Goldstein, 2005; Bidet and Kubelakes, 2008; Jarcis and Zamora-Bonilla, 2011; Кешејан, 2016) што је у директном контрасту са некадашњом популарношћу праксис филозофије, када су били незаобилазан актер у пољу теорије обликоване марксистичком проблематиком. За многе савременике седамдесетих година, чак и изван традиционалног марксистичког круга сматран је „најужбудљивији развојем у пољу марксизма“ (Чарлс Тејлор), а побуђивао и интересовање унутар поља филозофије науке.

Кључни допринос овог истраживања литературе огледа се у комбинацији четири међусобно повезана елемента: оригиналне интерпретације, дисциплинарног смештања, проблемског приступа и методолошке оријентације.

Први главни допринос овог истраживања јесте оригинална интерпретација Петровићевог „мишљења револуције“ - као чврстог језгра истраживачког програма у Лакатошевом смислу (Feayeraband and Wartofsky, 1976; Lakatos, 1980, 1985). У литератури се праксис филозофија најчешће ситуира у поље марксизма и везује за младог Маркса, ревизионистичке расправе шездесетих и шири ток хуманистичког марксизма или ревизионизма - чиме се остаје на нивоу генеалошких и историјских читања, или старих и превазиђених марксистичких дебата (о бази и надградњи, детерминизму, теорији одраза, диктатури пролетеријата). Ова дисертација покушава да иде даље: показује да оваква интерпретација „мишљење револуције“ није тек једна од верзија хуманистичког марксизма или нека неуспела иначица критичке теорије, већ самостално конципирани истраживачки програм са сопственом не само интенцијом и генеалогичком него и унутрашњом логиком, појмовним апаратом и хеуристикама. У складу са тим у интерпретативном смислу баца се и већи нагласак на Петровићев део опуса који се односи на повезивање Маркса и традиције аналитичке филозофије, али и филозофије науке.

Други главни допринос тиче се дисциплинарног смештања. У литератури постоји готово консензус да праксис филозофија није изродила сопствену политичку теорију (Пуховски 2011; Павићевић 2011). Ова дисертација показује да је такав закључак тачан, али не до краја информативан. Иако праксис заиста нема оперативну политичку теорију, покушају да покажем, Петровићево „мишљење револуције“ се може реконструисати као једна метаполитичка теорија, у значењу које налазимо како код Бејмеа (Клаус вон Беуме, 1974), тако и код Алана Бадијуа (Бадију, 2008). Мета-теорија политике успоставља хоризонте, категорије и критеријуме политичког мишљења, односно одређене политичке теорије. На овај начин дисертација истовремено доноси оригиналну интерпретацију и дисциплинарно премештање „мишљења револуције“ у поље политичке и метаполитичке теорије, што су анализе каквих у литератури до сада нема.

Трећи допринос истраживања произилази из одабране методологије. Досадашње интерпретације Прахиса и Петровићеве концепције мишљења револуције доминантно су уоквирене историјским приступом, што често производи или „сувишак историјског“ на теоријском, или фрагментане филозофско теоријске провере појединачних идеја. Методолошки, примена Лакатошеве концепције истраживачких програма омогућава да се мишљење револуције и Прахис филозофија истовремено анализирају историјски и теоријски, те да се утемељено пореде са другим правцима, традицијама или приступима који су биле активне или настале у истој теоријској генерацији, попут Хабермасове теорије комуникативног делања, или старији пројекат критичке теорије која последњих година оживљава нову обнову (Honneth, 2003; Brunkhorst, 2014; Jaegi, 2015; Honneth, 2019), као и критички реализам (Bhaskar, 1986, 2008), постструктурализам и постмарксизам (Althusser and Balibar, 1971; Ranciere, 1999; Бадију, 2008, 2013; Hardt, 2009; Valcalu and Mouffe, 2014; Алан Бадију, 2015; Бадију, 2015; Laclau, 2015), али и постколонијалне теорије (Spivak, 2003;

Chakrabarty, 2009) и приступ заснован на способности (Sen, 2003; Deneulin, Nebel and Sagovsky, 2006). У том смислу, хеуристичка снага Петровићевог мишљења револуције тестира се на три кључне проблематике: правде, демократије и револуције, и то нарочито у светлу савремених феномена који стављају на испит данашње мултикризно стање – од климатске и еколошке кризе често описиване појмом антропоцена (Haraway, 2015; Chakrabarty, 2021; Dobson, 2022), преко кризе демократије и постдемократије (Crouch and Streeck, 2006), до изазова које доносе дигитална трансформација и вештачка интелигенција.

Четврти допринос овог истраживања односи се на систематску проверу неколико доминантних аргумената који су у литератури често коришћени да се Праксис филозофија и Петровићево мишљење револуције сматрају компромитованим, редундантним или застарелим. Ова дисертација критички преиспитује сваки од тих аргумената, показујући да њихова уверљивост и отвара простор за реинтерпретацију мишљења револуције као и даље релевантног и хеуристички потентног концепта.

Коначно, ово истраживање доприноси преиспитивању и бољем разумевању интелектуалне историје идеја и традиције, како на Балкану, тако и у ширем контексту полупериферије. У том смислу, вредност рада огледа се у проблематизацији и реинтерпретацији самог Праксиса као самосвесног покушаја развијања једне фрејмворк теорије изван центра, на епистемолошкој маргини светског система знања. Праксис се тако реконструише као пројекат који настаје на пресеку епистемичке неправде и процеса канонизације у којима и даље доминира Запад, а који су допринели потискивању и маргинализацији теоријских доприноса са полупериферије. Ова дисертација показује да Праксис није био тек локална интелектуална епизода, већ покушај да се из полупериферног положаја развије теоријска алтернатива универзалног домета, чиме се отвара простор за деколонизацију теоријског поља и преиспитивање саме динамике укључивања и искључивања у глобалној историји идеја.

Литература

Althusser, L., & Balibar, É. (1971). *Како читати Капитал*. Загреб: Извори и токови.

Badiju, A. (2008). *Преглед метаполитике*. Београд: Филип Вишњић; Институт за филозофију и друштвену теорију.

Badiju, A. (2013). *Буђење историје*. Београд: ФМК.

Badiju, A. (2015). *Метафизика реалне среће*. Београд: Факултет за медије и комуникације.

Badiju, A. (2015). *Теорија субјекта*. Нови Сад: kuda.org.

Bhaskar, R. (1986). *Scientific realism and human emancipation*. London: Verso.

- Bhaskar, R. (2008). *Dialectic: The pulse of freedom*. London & New York: Routledge.
- Bidet, J., & Kubelakēs, S. (Eds.). (2008). *Critical companion to contemporary Marxism*. Boston: Brill.
- Blagojević, U. (2023). Phenomenology and existentialism in dialogue with Marxist humanism in Yugoslavia in the 1950s and 1960s. *Studies in East European Thought*, 75(3), 417–436. <https://doi.org/10.1007/s11212-023-09545-2>
- Boggs, C. (1977). *Marxism, prefigurative communism, and the problem of workers' control*. New York: Routledge.
- Brunkhorst, H. (2014). *Critical theory of legal revolutions*. New York: Bloomsbury.
- Čakardić, A. (2023). Praxis škola и феминизам: Марксистички хуманизам и невоље с родом. *Трагови*, 6(2), 102–138.
- Chakrabarty, D. (2021). *The climate of history in a planetary age*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Cohen, R. S., Feyerabend, P. K., & Wartofsky, M. W. (Eds.). (1976). *Essays in memory of Imre Lakatos*. Dordrecht: Springer.
- Crouch, C., & Streeck, W. (Eds.). (2006). *The diversity of democracy: Corporatism, social order and political conflict*. Cheltenham, UK & Northampton, MA: Edward Elgar.
- Daković, N. (Ed.). (2011). *Филозофија праксе: Зборник*. Београд: Дом омладине.
- Davis, A. Y. (2011). *Women, race, and class*. New York: Vintage.
- Deneulin, S., Nebel, M., & Sagovsky, N. (Eds.). (2006). *Transforming unjust structures: The capability approach*. Dordrecht: Springer.
- Đinđić, Z. (2011). *Јесен дијалектике: Карл Маркс и утемељење критичке теорије друштва*. Београд: Народна библиотека Србије; Фондација др Зоран Ђинђић.
- Dipesh, C. (2009). The climate of history: Four theses. *Critical Inquiry*, 35(2), 197–222.
- Dobson, A. (2022). Emancipation in the Anthropocene: Taking the dialectic seriously. *European Journal of Social Theory*, 25(1), 118–135. <https://doi.org/10.1177/13684310211040012>
- Fraser, N., & Honneth, A. (2003). *Редистрибуција или признање?* London & New York: Verso.
- Goldstein, P. (2005). *Post-Marxist theory: An introduction*. Albany: SUNY Press.
- Golubović, V. (1985). *С Марксом против Стаљина: Југословенска филозофска критика стаљинизма 1950–1960*. Загреб: Globus.

- Haraway, D. (2015). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making kin. *Environmental Humanities*, 6(1), 159–165. <https://doi.org/10.1215/22011919-3615934>
- Hardt, M. (2009). *Commonwealth*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Honneth, A. (2019). *Идеја социјализма: Покушај осавремењивања*. Нови Сад: Академска књига.
- Jaeggi, R. (2014). *Alienation*. New York: Columbia University Press.
- Jakšić, B. (2012). *Praxis: Мишљење као диверзија*. Београд: Службени гласник.
- Janković, M. (2021). Погледи на директну демократију и самоуправљање из перспективе часописа Praxis. *Arhe*, 18(36), 275–294.
- Kangrga, M. (2002). *Шверцери властитог живота*. Сплит: Култура и расвјета.
- Kešejan, R. (2016). *Лева хемисфера: Картографија нових критичких мишљења*. Београд: Факултет за медије и комуникације.
- Koselleck, R. (2002). *The practice of conceptual history*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Kukоч, M. (1992). Хрватска марксистичка филозофија и крах социјализма. *Filozofska istraživanja*.
- Lakatos, I. (1980). *The methodology of scientific research programmes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakatos, I. (1985). Историја науке и њене рационалне реконструкције. У Н. Сесардић (Ур.), *Филозофија науке* (стр. 266–308). Београд: НОЛИТ.
- Mikulić, B. (2015). Политикум праксиса: Филозофија у огледалу власти. У М. Житко (Ур.), *Аспекти праксиса* (стр. 74–111). Загреб: FF Press.
- Petrović, G. (1973). *Филозофија и револуција*. Загреб: Напријед.
- Petrović, G. (1978). *Мишљење револуције*. Загреб: Напријед.
- Petrović, G. (1986a). *Маркс и марксисти*. Загреб–Београд: Напријед–Нолит.
- Petrović, G. (1986b). *Пролегомена за критику Хајдегера*. Загреб–Београд: Напријед–Нолит.
- Veljak, L. (Ed.). (2008). *Гајо Петровић: Човек и филозоф*. Загреб: FF Press.

Срђан Ђуровић – Библиографија

Ђуровић, С. (2025). Поуке приче о две сестре: Однос између Франкфуртске школе и југословенске праксис филозофије из визуре епистемичких неправди. *Критика: часопис за филозофију и теорију друштва*.

Ђуровић, С. (2023). *Политика управљања грађевинским земљиштем у јавној својини*. Институт за урбане политике / Министарство простора. Онлајн публикација.

Ђуровић, С. (2021). Политика и криза изазвана вирусом COVID-19 – брига, страх и социјална правда. У *О чему и зашто бринемо: политика, економија и етика бриге у светлу пандемије COVID-19* (СК13). Нови Сад. Онлајн публикација.

Ђуровић, С. (2013). Политичке претпоставке преговора о чланству Србије у ЕУ. У Ј. Теокаревић (ур.), *Западни Балкан после уласка Хрватске у ЕУ*. Београд: Факултет политичких наука.

Pavicevic, D., & Djurovic, S. (2008). Relations between Montenegro and Serbia from 1991 to 2006: An analysis of media discourse. У P. Kolstø, G. Đerić, & T. Jusić (ур.), *Media discourse and the Yugoslav conflicts: Representations of self and other*. London: Ashgate.

Ђуровић, С. (Ed.). (2011). *Како стати на пут политизацији јавних предузећа*. Београд: Центар за примењене европске студије.

Ђуровић, С. (Ed.). (2011). *Европеизација Србије: цивилно друштво*. Београд: Фонд за отворено друштво.

Ђуровић, С. (2007). *Европеизација Србије – друштво знања (електронске комуникације, образовање, истраживања и интелектуална својина)*. Београд: Fund for an Open Society Serbia.

Ђуровић, С. *Европеизација Србије – људска права*. Београд: Фондација за отворено друштво.

Ђуровић, С. (2006). *Европеизација Србије – капацитети државних органа*. Београд: Фондација за отворено друштво.